

Русин Іван,
*студент 6 курсу спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф. І.І. Вовканич*

ЗАГОСТРЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ У 1946 - 1947 рр.

У статті автор аналізує політичні процеси в Чехословацькій Республіці у 1946 – 1947 рр. Увага приділяється питанням реальної ролі та впливу політичних партій на суспільно-політичні процеси та парламентські вибори 1946 року. Також окремо розглядаються причини та фактори, які сприяли формуванню стійких соціально-економічних передумов для встановлення комуністичного тоталітарного режиму в країні.

Ключові слова: Чехословацька Республіка, виборчий процес, політичні партії, передвиборча боротьба, комуністичний режим.

Наприкінці 1945 р. політична боротьба між провідними партіями і політичними силами Чехословащини суттєво загострилася через вибори нових Конституційних Національних Зборів та майбутні зміни структури і складу НФ шляхом створення нових політичних суб'єктів. Керівництво партій розраховувало на те, що парламентські вибори позитивно вплинуть на їх місце і роль в політичному житті країни. Так, Громадянський рух і не комуністичні партії держави сподівалися, що з обранням на виборах 26 травня 1946 р. Національних Зборів неминуча боротьба між партійно-політичними силами щодо майбутнього розвитку країни стане більш цивілізованою і сконцентрується переважно в рамках парламенту. Вони не враховували антидемократичну позицію КПЧ і КПС, які вважали вибори тільки формальним механічним голосуванням мас і готові були у будь-який момент застосувати нелегітимні методи для повного захоплення державної влади. Як би там не було, але вибори 1946 р. по суті були не тільки парламентськими, але й мали вирішальне значення для визначення розташування політичних сил в чехословацькому суспільстві та на всіх рівнях державної влади [6, с.140-141].

Дату проведення парламентських виборів (26 травня 1946 р.) визначили компромісно, оскільки національні соціалісти пропонували провести вибори у березні, «народники» (ЧНП) - у квітні, соціал-демократи – 5 травня, а КПЧ – у кінці травня або наприкінці 1946 р. [5, с.405].

Практичні консультації щодо проведення парламентських виборів між політичними партіями ЧСР в рамках керівних органів НФ велися з січня 1946р. Та тільки 11 квітня 1946 р. ТНЗ змогли остаточно затвердити конституційний закон № 65 про вибори до КНЗ. Ці закони передбачали, що Національні Збори будуть однопалатним парламентом із 300 депутатами з аналогічним, як і ТНЗ, представництвом: 200 депутатів від чеських і моравських земель та 100 – від Словаччини. Позитивом стало законодавче закріплення положення, що рішення чехословацького парламенту щодо Словаччини набуває чинності лише тоді, коли за нього проголосує понад половину словацької депутації. До участі у виборах не допускалися позбавлені громадянства ЧСР представники німецької і угорської меншин, а також засуджені зрадники і колаборанти, які перебували у в'язницях, і особи, які знаходилися під слідством за аналогічні злочини (за умови пред'явлення їм звинувачення до 15 лютого 1946 р.). Таким чином, виборчого права була позбавлена майже третина населення Чехословащини – понад 3 млн чоловік [1, с.102].

Щоб не допустити переростання передвиборчого суперництва у некоректну боротьбу всі чехословацькі партії на початку 1946 р. спробували виробити правила "чесної гри" на базі рішень керівних органів НФ. ЦК НФ на засіданнях 16 січня і 25 березня 1946 р.

схвалив черговий «кодекс» передвиборчої поведінки політичних суб'єктів. Згідно з ним усі партії зобов'язувалися не критикувати політику НФ, не втягувати президента Е. Бенеша у передвиборчу боротьбу та дали обіцянку після виборів знову створити коаліційний кабінет міністрів ЧСР на базі НФ. Особливо активно підкреслювала свою відданість Народному Фронту комуністична партія [7, с.204], оскільки добре розуміла, що тільки він на даному етапі розвитку держави може забезпечити їй участь у владі.

Однак правила «чесної гри» не спрацювали, тому назвати коректною передвиборчу боротьбу 1946 р. між політичними партіями ЧСР аж ніяк не можна. Особливо гострим було протистояння між КПС і Демократичною партією. Комуністів лякала можливість завоювання ДП електорату колишніх «фашистських партій».

Крім того, їх непокоїло питання про створення нової політичної партії правої ідейної орієнтації, яке набуло великої актуальності на початку 1946 р. Одні політики виступали за створення Християнсько-республіканської партії (ХРП), а інші – за Партію свободи (далі ПС). Остання мала об'єднати в своїх лавах словацьких католиків. Зважаючи на високу релігійність словацького народу, така політична сила могла розраховувати на підтримку виборців. Однак на перешкоді її утворення стала домовленість 6-ти легально діючих суб'єктів в рамках НФ, що нові політичні партії в Чехословаччині не будуть утворюватися.

У цій ситуації керівництво демократичної партії у березні 1946 р. запропонувало ініціаторам створення ХРП чи потім ПС не формувати окрему партійно-політичну силу, а увійти до складу ДП і гарантувало врахування інтересів католиків у своїй передвиборчій програмі та організаційних структурах демократів. 31 березня 1946 р. члени Президії ДП – Й. Леттріх, Я. Урсіні, Й. Стік, М. Йоско, Р. Фраштацкі, С. Бел лупі і Ф. Годжа, з одного боку, та представники католицького крила в ДП (вони ж - засновники ХРП-ПС) – А. Цвінчек, К. Філо, Й. Шевчік, Й. Кемпні і М. Бугар, з іншого – підписали угоду про співробітництво. Вона була оприлюднена в квітні, тому увійшла в історію під назвою Квітнева угода [2, с.155].

Угода була укладена в той момент, коли комуністи приймали власну передвиборчу програму на VIII з'їзді КПЧ, який проходив у Празі з 28 – 31 березня 1946 р. На з'їзді комуністи формулювали завдання подальшого просування до влади через політику широкого НФ і створення сателітних громадських організацій. Спочатку КПЧ і КПС не надали великого значення договірному оформленню союзу демократів з католиками. Але з наближенням дати виборів КПС і КПЧ почали пропагандистськи розкручувати тезу, що єдності чехословацької держави починає загрозувати відродження "неолюдства" у Словаччині.

Квітнева угода, однак, не була фактом відновлення словацьких клерикально-націоналістських снаг. Дещо перебільшеною виглядала і пропагандистська комуністична теза, що угода – це політична змова між реакційною верхівкою ДП та католицьким єпископатом Словаччини. По суті, лідери ДП закріпили у договірній формі принципи взаємин із католицьким крилом власної партії. Згідно з Квітневою угодою, розширилося представництво католиків-демократів у керівних органах ДП, але не варто твердити про домінування католицького крила в керівництві ДП в центрі і на місцях. Більшим, скоріше, став тільки вплив християнсько-католицької ідеології на ідейну орієнтацію ДП, яка серйозно посунулася вправо. Хоча подальший дрейф ДП вправо можна пояснити і як реакцію у відповідь на зростання агресивних випадів з боку КПС і КПЧ та лівого передвиборчого радикалізму комуністів.

Безумовно, Квітневою угодою ДП схилила на свій бік значну частину словацьких виборців-католиків. Та не менше значення мало збереження єдності партії внаслідок укладення угоди між її лютеранським і католицьким крилами між прихильниками громадянського суспільства – учасниками Руху Опору (СНП) та поміркованими політиками словацької держави воєнного періоду. Завдяки квітневій угоді певний вихід на політичну арену Чехословаччини отримала і католицька церква, яку КПС і КПЧ намагалися повністю ізолювати і в 1945 р. витіснили на периферію суспільно-політичного життя, що внесло серйозну напругу в суспільство [10, с.117].

Водночас комуністична партія, боячись зростаючого впливу ДП, наголошувала на тому, що союз демократів і католиків породжує загрозу реанімації людства» (фашизму). Тому керівництво партії вирішило утворити маріонеткові політичні партії, які б відібрали у ДП частину голосів виборців. Вже 25 лютого 1946 р. словацький НФ розглянув питання про реєстрацію Партії праці (ПП) і Партії державної єдності (ПДЄ). Заперечень щодо початку діяльності ПП на засіданні НФ не було висловлено, однак оргкомітету ПДЄ і його голові Й. Антошіку було рекомендовано подати більш обґрунтовану програму і списки партійних функціонерів та зобов'язано дати письмові підтвердження, що політики і організаційні структури партії не проводили в довоєнний і воєнний період антидержавну діяльність. У кінцевому результаті ПДЄ так і не була зареєстрована і не розпочала офіційну діяльність у Словаччині. А Партія праці соціал-демократичного спрямування не стала серйозним конкурентом масовій громадянській ДП, а тому не могла виконати поставлених перед нею завдань.

Відтак можна констатувати, що спроби КПС звузити електорат ДП через створення перед виборами нових дрібних словацьких партій – Партії праці і Партії свободи – виявилися неефективними. У кінцевому рахунку все це привело до поразки КПС і перемоги ДП на виборах 26 травня 1946 р. до КНЗ ЧСР у словацьких округах: комуністів підтримали 30,37% виборців, і вони завоювали 21 депутатський мандат у новому чехословацькому парламенті, а демократи отримали 62% голосів та 43 депутатські місця в КНЗ [9, с.587].

На відміну від Словаччини, у Чехії та Моравії комуністам було дещо легше перемогти на парламентських виборах 1946 р. Головна причина успіху комуністів полягала у тому, що на індустріально розвинених землях Чехії та Моравії КПЧ мала серйозну соціальну опору, а також внутрішньопартійну структуру і дисципліну. Головні ж опоненти комуністів виступали розрізненим фронтом і у передвиборчій боротьбі ЧСНП, ЧНП та ЧСДП гостро конкурували не тільки з КПЧ, але й між собою. Національні соціалісти хибно вважали себе фаворитами парламентських виборів, здатними перемогти КПЧ. ЧНСП як найбільш масова не комуністична партія в чеських і моравських землях, сподівалася одноосібно виграти вибори і постійно сперечалася з потенційними союзниками, звинувачуючи ЧСДП у бажанні організаційно злитися з КПЧ, а прокатолицьку ЧНП – у гальмуванні конфіскації і націоналізації церковного майна [8, с.112].

Під час передвиборчої кампанії у лавах найбільшої чеської не-комуністичної партії - ЧНСП існували серйозні суперечності між «старими» постійними членами партії і «новими», колишніми членами довоєнної аграрної партії, яка в 1945 р. була звинувачена у капітуляції ЧСР і розпущена, а її члени ввійшли до лав ЧСНП. Керівництво останньої прийняло аграріїв, оскільки сподівалося з їх допомогою посилити свій вплив в сільськогосподарських регіонах країни. Прийняття аграріїв наприкінці березня 1946 р. у ряди ЧНСП викликало неоднозначну реакцію в партії. Колишніх аграріїв у лавах Чеської націонал-соціальної партії різко критикували за сумнівне минуле, а тому в них склалося враження, що лідери ЧНСП потребують їх тільки для отримання на виборах підтримки селянства. Тому співпраця «нових» і «традиційних» національних соціалістів була досить напруженою, тим паче, що ЧНСП так і не вдалося отримати більшість голосів аграрного електорату [11, с.80].

Щодо ЧСДП, то критика національних соціалістів на їх адресу певним чином мала рацію. Керівництво соціал-демократичної партії не приховувало свого бажання в майбутньому організаційно об'єднатися з комуністами та створити одну політичну партію. Тому не дивно, що у ході передвиборчої кампанії 1946 р. соціал-демократи були чи не найпоміркованішою чеською політичною силою, яка не виходила у вимогах та діях за рамки програми НФ.

Відтак можемо констатувати, що передвиборча кампанія 1946 р. в Чехії та Моравії відзначалася постійними міжпартійними і внутрішньопартійними суперечками, надмірними амбіціями партійно-політичних лідерів, ідейною і організаційною аморфністю [1, с.114].

Е. Бенеш різко виступив проти присутності радянських частин в Чехословаччині під час виборів. Президента підтримали представники більшості політичних партій, які вимагали розгляду цього питання на засіданні уряду і парламенту. Вже 21 квітня 1946 р. відбулося таємне засідання кабінету міністрів ЧСР, який прийняв рішення про недоцільність передислокації радянських частин через чехословацьку територію під час парламентських виборів. Під дипломатичним і політичним тиском СРСР змушений був відкласти передислокацію військових частин через чехословацьку територію на пізніший час, однак свою підтримку комуністів він продемонстрував.

Усе це в решті-решт посприяло перемозі Комуністичної партії Чехословаччини на виборах 26 травня 1946 р. до парламенту в чеських і моравських землях. КПЧ набрала найбільшу кількість голосів – 40,17%. ЧНСП одержала – 23,66%, ЧНП – 20,24% і ЧСДП – 15,58% голосів виборців. За результатами виборів 26 травня 1946 р. загальний склад Національних Зборів Чехословаччини у складі 300 депутатів був наступним: чехословацькі комуністи отримали 93 депутатських мандата, словацькі комуністи – 21, Чехословацька національно-соціалістична партія – 55, Народна партія – 46, соціал-демократи – 37, Демократична партія – 43, Партія праці – 2, Партія свободи – 3 депутатських мандата [2, с.159].

Таким чином, КПЧ і КПС отримали у загальнодержавному розрізі відносну перемогу на виборах, оскільки громадянські партії не змогли серйозно протистояти комуністам. Протилежною була ситуація на Словаччині, де Демократична партія переконливо перемогла Комуністичну партію Словаччини та отримала можливість визначати напрями роботи словацької парламентської фракції і, таким чином, впливати на загальнодержавні рішення, оскільки Національні Збори могли затвердити закони чи інші нормативні акти тільки за згоди не менше половини депутатів від Словаччини. Тим самим у комуністів з'явився очевидний опонент і їх усі сили були спрямовані на його дискредитацію та занепад. Саме це і визначало політичну боротьбу на словацьких землях у 1946 – 1947 рр.

З перших днів роботи Національних Зборів комуністи зуміли обмежити повнокровне функціонування чехословацької парламентської демократії. Допомогли їм у цьому механізми погодження спільної політичної лінії всіх легально діючих партій в рамках Національного фронту чехів і словаків, який, таким чином, й надалі залишався своєрідним «вищим» політично-владним органом в ЧСР, який діяв поза механізмами парламентської демократії і навіть над найвищим законодавчим органом країни.

Незважаючи на це, обрання нового парламенту було позитивним кроком у розвитку Чехословаччини, оскільки через трибуну НЗ з середини 1946 р. некомуністичні партії вперше отримали легальну можливість публічно критикувати недемократичні кроки в політиці комуністів та очолюваних ними урядів ЧСР і Словаччини, коригувати законодавчими актами дії органів виконавчої влади. У стінах парламенту відкрито розгорталися гострі політичні протистояння між чехословацькими політичними силами, депутатськими фракціями.

Вже 8 липня 1946 р. прем'єр-міністр К. Готвальд виступив у парламенті з програмою нового коаліційного уряду [10, с.238]. Громадянським політичним силам пропонували погодитися фактично з прокомуністичною платформою діяльності уряду через поміркований характер програмних положень: співробітництво партій в рамках НФ, відбудова національної економіки, усупільнення, централізація та планування економіки, розробка нового Основного закону чехословацької держави.

11 липня 1946 р. програма уряду К. Готвальда була одноголосно ухвалена [5, с.327]. У тому, що громадянські сили підтримали програму уряду К. Готвальда не було нічого дивного, адже в 1945 р. із шести легально існуючих політичних партій ЧСР 4, в т.ч. 2 некомуністичні, мали програмні соціально-економічні цілі на засадах соціалізму. Лише 2 громадянські партії притримувалися несоціалістичних поглядів, але й вони не ризикували відкрито зголошуватися до ідей капіталістичних суспільних відносин. Пануюча серед чехословацьких політичних сил і державних еліт концепція «соціалізації», хоча й

заперечувала радикальний «колективізм» і диктатуру, по суті була завуальованою формою промарксистського соціалізму [1, с.122].

Проти категоричної вимоги комуністів, що конституцію готує або уряд, або парламент, виступив її лідер «народників» («лідовців») Я.Шрабек. Він заявив, що кабінет міністрів зобов'язаний подати на розгляд парламенту проект нової Конституції ЧСР. Про необхідність співпраці уряду і парламенту в питанні розробки Конституції наголошували і члени ЧНСП.

Ясність у дискусію на засіданні 19 вересня 1946 р. спробував внести Я. Странський (ЧНСП), який резонно заявив про підготовку і подачу проекту нової конституції урядом або групою депутатів парламенту, оскільки автором проекту не може бути парламент в цілому та компромісно запропонував: Конституційні Національні Збори готують нову Конституцію ЧСР, уряд поки що призупиняє над нею роботу, однак, якщо парламентський варіант не буде вдалим, кабінет міністрів готує і подає в КНЗ власний проект. У цій ситуації К. Готвальд почав лавірувати, а згодом змушений був погодитися на варіант роботи над новою конституцією, парламенту і уряду.

Тим самим парламенту вдалося відстояти своє вирішальне право на організацію і керівництво роботою з підготовки Конституції ЧСР. Створювався спеціальний конституційний комітет у складі 26 депутатів, якому доручалося розробити проект нової конституції Чехословацької Республіки і законів, пов'язаних з нею, та подати її на обговорення безпосередньо палаті депутатів [1, с.124]. Конституційний комітет розпочав свою роботу 13 листопада 1946 р. Його головою став лівий соціал-демократ, рядовий провінційний адвокат, далекий від конституційного права О.Джон, а персональний склад формувався згідно з пропорційним представництвом партійних фракцій в КНЗ. До 9 травня 1948 р. конституційний комітет провів 20 засідань, на яких обговорювалися основні положення і варіанти проекту конституції. Тоді ж комітет зіштовхнувся з серйозною проблемою. Серед його членів переважали партійні функціонери і майже не було спеціалістів з конституційного права, які могли б кваліфіковано працювати над конституційним текстом. Тому для практичної роботи з формування положень основного закону держави була створена конституційна субкомісія. Її завданням було підготувати проект конституції та запропонувати його для політичного погодження спочатку конституційному комітету, а потім, для розгляду і затвердження сесії Національних Зборів. Відтак, саме субкомісія була основним парламентським органом у конституційнотворчому процесі 1946 – 1948 рр. Разом з тим, конституційна субкомісія стала ареною гострої політичної боротьби між комуністами і їх опонентами. В результаті КПЧ отримала важливий пост – генерального речника конституційної підкомісії, який посів В. Прохазка. Через нього проходили всі пропозиції, зауваження і експертні оцінки до проектів конституційних положень. Він же зводив воедино варіанти тексту, які передавалися на розгляд конституційному комітету. Таким чином, КПЧ була завжди в курсі подій щодо реального стану практичної роботи над Основним законом ЧСР і могла втручатися в остаточне формулювання її найважливіших положень. Більше того, комуністи розгорнули в пресі кампанію за схвалення запропонованих комуністами положень щодо місця Словаччини в державно-конституційній системі ЧСР і введення земської адміністративно-територіальної системи [4, с.129].

Така позиція КПЧ та права некваліфікованість більшості членів конституційної комісії та субкомісії стали причиною того, що на вимогу президента Е. Бенеша, преси і громадської думки КПЧ і КПС, через півроку з початку роботи спеціального парламентського комітету і підкомісії змушені були погодитися із створенням групи експертів-правознавців, на яких покладалася практична підготовка якісного тексту конституції. Незважаючи на те, що комуністи знову домоглися делегування членів в експертну комісію за партійно-пропорційним принципом – по два експерти від КПЧ, КПС, ЧСДП, ЧНСП, ЧНП і ДП та по одному – від ПС і ПП, чим обмежили доступ до

конституційної творчої роботи позапартійним юристам, група складалася із висококваліфікованих спеціалістів. Зокрема, експертами стали і творці основних положень конституції ЧСР 1920 р.: професори права провідних чехословацьких вузів І. Гоеццел, Ф.Вейр – від ЧНП, А. Мейсснер – від ЧСДП.

З початку роботи експерти розділилися на дві протилежні групи: представники комуністів намагалися запозичити положення конституції СРСР і країн народної демократії; представники громадянського блоку вимагали взяти за основу новий конституційний текст положення Основного закону Чехословацької республіки від 1920 р. і виступали проти «советизації» чехословацької конституції.

Відсутність єдності у поглядах негативно впливала на ефективність роботи групи експертів-правознавців. Однак комуністів це не дуже хвилювало, оскільки вони в цей час були зайняті політичною боротьбою на словацьких землях проти Демократичної партії та її союзниць.

Реальний перебіг політичної боротьби в Словаччині у 1947 р. був складним і суперечливим. Демократична партія від заснування у 1944 р. пройшла до 1947 р. шляхом трансформації із спонтанно сформованих громадянських антифашистських груп у представництво демократичних аграрних і підприємницьких кіл Словаччини. Задля відображення інтересів ширших прошарків громадськості в програмні положення партії були включені принципи гуманної демократії та християнства – засади солідаризму. Але і такі ідейні зміни не врятували Демократичну партію від нападу ліворадикальних сил. Приводом для загострення внутрішньополітичного становища у 1947 р. стали твердження КПС і деяких груп ветеранів антифашистської боротьби, що в Словаччині послідовно не здійснюються завдання очищення громадського життя від залишків «людства». Ця проблема стала потенційним вогнищем напруги між ідейно відмінними політичними партіями, що ще більше ускладнювало їх співробітництво. КПС взагалі вважала головним завданням усунути найактивніших діячів демократів, наприклад, М. Кветка, Р.Фраштацького та інших з провідних позицій у владі та господарській сфері. Для цього КПС намагалася підключити до процесу «очищення» і масові громадські організації, які комуністи поступово брали під свій контроль [10, с.106-107].

Загострення ситуації в Національному фронті чехів і словаків у 1947 р. комуністи використали для того, щоб на засіданні цього загальнодержавного органу 11 червня 1947 р. пред'явити наперед підготовлений тенденційний матеріал про «підривну діяльність» Демократичної партії. Однак, у цій ситуації чеські та словацькі некомуністичні партії виступили спільно.

Результатом засідання НФ стало рішення, яке прямо не засудило політику Демпартії, як цього вимагали комуністи. Але все-таки для КПЧ і КПС та організацій, які їх підтримували, були розв'язані руки для подальшого наступу на Демократичну партію.

Демпартія восени 1947 р. вимушена була вести три важливі політичні битви за своє існування: звинувачення у антидержавній змові, розв'язання осінньої політичної кризи, яку спровокували комуністи з допомогою профспілок і колишніх партизанів, не менш важливим було вирішення внутрішньопартійних суперечок, які стали результатом кампанії проти Демократичної партії та прагненнях інших груп демократів, підтримуваних комуністами, здійснити внутрішньопартійні перетворення.

На розвиток політичної ситуації восени 1947 р. значний вплив мала заява Міністерства внутрішніх справ Чехословаччини від 15 вересня 1947 р. про розкриття «антидержавної змови» в Словаччині [7, с.245]. Це «розкриття» та осіння політична криза, яка настала за ним, були наслідком довготривалих дій і орієнтації компартії на захоплення влади. У політичну гру вступили три основних чинника. Першим було прагнення комуністів здійснити соціалістичну революцію під патронатом СРСР специфічним «чехословацьким шляхом», тобто не збройним переворотом, а з використанням елементів парламентаризму, хоча далеко не конституційними засобами. Другим фактором словацької політики була Демократична партія, яка задля перемоги на виборах об'єднала громадянські прошарки суспільства за підтримки католицького

духовенства. Третім чинником був реально існуючий рух опору повоєнному відродженню Чехословацької Республіки, який спирався на емігрантські групи колишніх діячів і прихильників самостійної Словаччини періоду 1939 – 1945 рр. Активність цих трьох основних елементів та інших суспільних факторів спричинила ускладнення політичного розвитку Словаччини в 1947 році.

Видиму правдивість розкриттю «антидержавної змови» надав той факт, що у Словаччині й за кордоном існували групи, метою яких було відновлення самостійної Словацької Республіки. Становище, у якому знаходилася Словаччина після Другої світової війни, вони вважали незаконним.

З детальною доповіддю про «антидержавну змову» в Словаччині виступив 5 листопада 1947 р. у Національних Зборах ЧСР міністр внутрішніх справ В. Носек, який назвав «змову» 1947 р. більшою за масштабами, ніж навіть та, яка привела до краху Чехословаччини у 1938 – 1939 рр. Йому вдалося «доказово» зв'язати в єдиний ланцюг наступне: реально існують групи, які працюють за кордоном для відродження самостійної Словацької Республіки, в самій Словаччині 300 тис. колишніх «людаків» вступили до нових партій або дистанціювалися від політичного життя, але продовжують існувати групи населення, які надалі підтримують програму словацької самостійності. До цих більш-менш реальних явищ Міністерство внутрішніх справ і словацькі правоохоронні органи штучно долучили природне прагнення Демпартії до включення словацьких католиків у активне політичне життя і створили фікцію антидержавної змови. Метою формування такого міфу було прагнення знищити єдину політичну силу, яка стояла на шляху захоплення комуністами влади в Словаччині – Демократичну партію та змінити політичну структуру Словаччини комуністам не вдалося. Демократична партія опинилася у вимушеній обороні, а голова Корпусу Уповноважених – комуніст Г. Гусак оголосив відставку словацького уряду. Після тривалих переговорів підтиском з боку комуністів керівництво Демпартії змушене було погодитися на реорганізацію влади. Демократи втратили більшість і словацькому уряді, який фактично потрапив під контроль Комуністичної партії Словаччини [2, с.147]. Урядовий переворот в Братиславі став «генеральною репетицією» захоплення компартією влади у Чехословаччині у цілому в лютому 1948 р.

У другій половині 1947 р. у Празі тривала робота над Основним законом республіки. Головні суперечки серед юристів групи експертів у цей час велися навколо такого кола питань: чи можуть держоргани обмежувати конституційно гарантовані громадянські права, введення в текст нової конституції поняття «народна демократія», місце і роль Словаччини в державно-конституційній системі ЧСР.

Планувалося, що наприкінці лютого 1948 р. всі партії остаточно узгодять головні конституційні положення на спеціальному засіданні загальнодержавного НФ. Однак лютневий державний переворот 1948 р. фактично унеможливив подальшу роботу над Конституцією Чехословаччини.

Таким чином, впродовж 1946 – 1947 рр. комуністи зуміли обмежити повнокровне функціонування чехословацької парламентської демократії. Допомогли їм у цьому механізми погодження спільної політичної лінії всіх легально діючих партій в рамках Національного фронту чехів і словаків. Разом з тим, у стінах Національних Зборів відкрито розгорталася гострі політичні протистояння між різними чехословацькими політичними силами, але суперечності розв'язувалися цивілізованим парламентським шляхом. Однак послідовна політика комуністів та відсутність єдності серед громадянських партій Чехії, Моравії та Словаччини призвели до того, що спроба створення конституційних засад правової держави в Чехословаччині в 1946 – 1947 рр. потерпіла фіаско. Нехтування чехословацькими громадянськими політичними силами недоторканістю економічних прав і свобод, плюралізмом форм власності та демократично-цивілізованими принципами організації господарського життя суспільства протягом другої половини 40-х років ХХ ст. привело у кінцевому результаті до формування стійких соціально-економічних передумов для встановлення комуністичного тоталітарного режиму у країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовканич І.І. Чехословаччина в 1945 – 1948 рр.: Нарис історії перехідного періоду. – Ужгород: Вид. В. Падяка, 2000. – 350 с.
2. Вовканич І.І. Еволюція партійно-політичної системи в Чехословаччині у 1945-1948 рр. // Карпатика. – Випуск 7. Історія і культура Закарпаття ХХ ст. (До 55-річчя возз'єднання Закарпаття з Україною). – Ужгород: УжДУ, 2000. — С. 143 – 171.
3. Вовканич І., Шутай Ш. Громадянські партії Словаччини в 1947 р.: причини політичної поразки // Науковий вісник УжНУ. Серія «Історія». – Ужгород, 2002. – Випуск 6. – С.158 – 162.
4. Дзюбко І.С. Розв'язання національного питання в Чехословаччині – закономірність будівництва соціалізму/ І.С. Дзюбко. – К.: Наукова думка, 1966. –327 с.
5. Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней. – М.: Наука, 1988. – 376 с.
6. Свеженцева О.І. Утвердження тоталітаризму в Чехословаччині: зовнішньополітичний фактор// Науковий вісник УжНУ. Серія «Історія». – Вип.16. – Ужгород: Вид. УжНУ, 2006. – С. 139 – 147.
7. Снитил З. Чехословацкая революция, 1944 – 1948 гг. З. Снитил, Я. Цезар – М.: Наука, 1986. – 300 с.
8. Тоталитаризм: исторический опыт Восточной Европы. «Демократическое интермеццо» с коммунистическим финалом. 1944 – 1948. – М.: Наука, 2002. – 298 с.
9. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст. В.Яровий. – К.: Генеза, 2005. – 814 с.
10. Mathe S. Slovenska politika v rokoch 1848-1993. – Martin: Matica slovenská, 2001. – 171 s.
11. Kaplan K. Cenzura 1945-1953 // O censure v Ceskoslovensku v letech 1945-1956. USD. AC CR. – Sv. 22 – Praha, 1994. – 336 s.

Rusin Ivan. AGGRAVATION OF THE POLITICAL OPPOSITION IN CZECHOSLOVAKIA IN 1946 - 1947 years.

The article analyzes the political processes in the Czechoslovak Republic in 1946-1947 years. Attention is paid to the real role and influence of political parties on the socio-political processes and parliamentary elections in 1946. Also considered separately causes and factors and led eventually to the formation of stable social and economic conditions for the establishment of the communist totalitarian regime in the country.

Keywords: *Czechoslovak Republic, the electoral process, political parties, election campaign, the Communist regime.*